

3. Савельєв Є.В. Новітній маркетинг/Є.В. Савельєв, С.І. Чеботар, Д.А. Штефаніч та ін. – К., 2008 – 420 с.
4. Пилипчук В. Сучасні бізнес-тенденції та розвиток маркетингу вітчизняних компаній/ В. Пилипчук // Маркетинг в Україні. – 2008. – №2. – С.61–67.
5. Зотов В.В. Ценність бренду: монографія / В.В. Зотов - М.: ООО «Маркет ДС Корпорейшн» 2005.-161с.
6. Быков И. Технології брендинга / И. Быков. -- СПб, факультет журналістики СПбГУ, 2009. - 70 с.
7. Дойль П. Маркетинг, орієнтований на стійкість / П. Дойль; [пер. с англ.]. - СПб.: Питер, 2001.

Стаття надійшла: 16.12.2013 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Бабич Д.В.

УДК 658:330.341 (045)
JEL M21, L74

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Пушкар Т.А., канд. екон. наук, доцент

Дяченко К.С., здобувач

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

Анотація. У статті визначено роль будівельної галузі в національній економіці країни, розглянуто сучасний стан підприємств будівельної галузі, висвітлено фактори, що впливають на галузеві особливості будівельних підприємств; визначено та детально охарактеризовано комплекс загроз, що включає в себе кожен з наведених факторів. Проаналізовано існуючі наукові підходи до визначення економічної безпеки підприємства. Визначено, що економічна безпека підприємства є складним багатозначним поняттям, яке запропоновано розглядати з різних позицій відповідно до мети дослідження. У статті економічну безпеку визначено як захищеність діяльності підприємства, його потенціалу, інтересів, ресурсів; певний стан ресурсів, відносин, зв'язків господарюючого суб'єкта; систему заходів, спрямованих на забезпечення його конкурентоспроможності, стійкості, економічних інтересів; властивості підприємства до розвитку, самовиживання, досягнення визначених цілей; гармонізацію економічних інтересів тощо. Представлено комплексне бачення економічної безпеки будівельного підприємства як системи; встановлено особливості її прояву, визначено ключові особливості та характерні риси економічної безпеки будівельних підприємств, систематизовано та узагальнено класифікацію загроз економічної безпеки будівельного підприємства та розроблено пропозиції щодо її забезпечення з урахуванням галузевої специфіки. Окреслена специфіка діяльності будівельних підприємств, що дозволило зробити висновок про складність та неоднозначність визначення економічної безпеки підприємств будівельної галузі. Визначено, що розвиток будівельних підприємств в сучасних умовах можливо здійснити на основі ефективного управління їх економічною безпекою. Запропоновано у подальших дослідженнях розробити теоретико-методичні засади оцінки економічної безпеки будівельних підприємств з урахуванням галузевої специфіки.

Ключові слова: економічна безпека, будівельна галузь, будівельні підприємства, тенденції розвитку будівельної галузі, загрози економічної безпеки будівельного підприємства, фактори, що впливають на галузеві особливості будівельних підприємств.

Постановка проблеми. Будівельна галузь посідає одну з ключових позицій в національній економіці, а рівень її розвитку говорить про економічний розвиток країни в цілому. Особливістю функціонування будівельної галузі є тісний взаємозв'язок з іншими галузями національної економіки, оскільки саме тут створюється матеріальна база виробництва. Розробка та реалізація стратегій розвитку національної економіки, кожного з регіонів країни неможлива без інтенсифікації будівництва, підвищення його обсягів й якості будівельних робіт на основі застосування сучасних методів будівництва, капітального ремонту, реконструкції та модернізації. Підприємства України за 10 місяців 2012 року виконали будівельних робіт на суму 48,8 млрд. грн., що на 10,2% менше обсягів будівництва у відповідному періоді попереднього року. Про це повідомляє Державна служба статистики України. Обсяг будівельних робіт в Україні у вересні 2013 року скоротився на 24,9% порівняно з вереснем 2012 року. Показник зниження обсягу будівельних робіт у серпні 2013 р. становив 11,6% до серпня 2012 року [1].

За даними Держкомстату, зниження показника у вересні-2013 р. склало 6% до серпня-2013, тоді як зростання в серпні-2013 становило 0,9% до липня 2013 р. У цілому

обсяг будівельних робіт в Україні у січні-вересні 2013 р. склав 39,438 млрд. грн., що на 16,2% менше, ніж за відповідний період 2012 р., тоді як у січні-серпні 2013 р. падіння, за уточненими даними, склало 14,7% (раніше вказувалося зниження на 15,1%). За даними відомства, зниження обсягу будівельних робіт у вересні 2013 року зазначалося при будівництві всіх об'єктів, крім житлового будівництва, де зростання склало 8,6% до вересня 2012 року (зростання за дев'ять місяців – 7,2%). При цьому зниження обсягів у нежитловому будівництві у вересні склало 29,9% (зниження за дев'ять місяців – 19%). При цьому на нове будівництво, реконструкцію і технічне переобладнання припало 81,7% загального обсягу будівельних робіт за дев'ять місяців, тоді як на капітальний та поточний ремонт – 10,8% і 7,5% відповідно [1].

Зважаючи на таку динаміку показників, подальший розвиток галузі потребує нагальних дій з підвищення ефективності управління будівельними підприємствами. Сучасні теоретико-методичні підходи до ефективного функціонування будівельних підприємств, незалежно від їх спеціалізації, мають ґрунтуватися на підтримці належного рівня економічної безпеки. Економічну безпеку підприємства визначають як більш узагальнюючий показник, що включає усі аспекти діяльності підприємства: економічні, управлінські, фінансові.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проте, перш ніж розглядати особливості економічної безпеки підприємств будівельної галузі, варто визначити, що являє собою, власне, саме поняття «економічна безпека». Так, у закордонній літературі питання економічної безпеки досліджуються з 40-х років ХХ століття. Сьогодні економічна безпека розглядається не тільки на рівні країни, але й на рівні регіону, підприємства, особистості. Не зважаючи на те, що у вітчизняній науці поняття «економічна безпека» з'явилося відносно недавно, це не заважає розвитку активної дискусії із питання щодо її сутності та особливостей прояву [2,3].

Дослідження літературних джерел дозволило визначити, що більшість українських і закордонних вчених, зокрема російських, сутність безпеки вбачають як стан захищеності від певних загроз. Так, М.І. Камлик [4] визначає економічну безпеку як надійну захищеність національних інтересів в сфері економіки від певних загроз. Такий підхід розділяють О. Ф. Новікова та Р. В. Покотиленко [5], І. С. Чорнодід [6], О. С. Шнипко [7] та ін., які також наголошують на економічній безпеці як стані захищеності економічних інтересів окремих суб'єктів (мікроекономічного, регіонального, макроекономічного) від економічних та пов'язаних з ними рівні загроз. Із протистоянням загрозам та забезпеченням захищеності від їх негативної дії пов'язують економічну безпеку в своїх працях Е. А. Олейников [8], Ф. О. Медвідь [9] та ін. Відомий російський вчений А. Абалкін підкреслює, що економічна безпека є системою заходів організаційно-економічного та правового характеру, спрямованих на запобігання появі економічних загроз [10]. Економічна безпека суб'єктів будь-якого рівня, виходячи з такого підходу до її визначення, проявляється у незалежності економіки, її сталому розвитку, ефективності функціонування.

Таким чином у сучасній науці не існує єдиного підходу щодо трактування сутності економічної безпеки, її складових, методів оцінки і місця та значення у системі ефективного управління підприємством. Економічну безпеку визначають як стан, умову, систему заходів і характеристику підприємства. У результаті проведеного аналізу існуючих наукових підходів встановлено, що економічна безпека підприємства є складним багатозначним поняттям, яке доцільно розглядати з різних позицій відповідно до мети дослідження. Найбільш поширеними є визначення економічної безпеки як захищеності діяльності підприємства, його потенціалу, інтересів, ресурсів; певний стан ресурсів, відносин, зв'язків господарюючого суб'єкта; систему заходів, спрямованих на забезпечення його конкурентоспроможності; ступеня реалізації й гармонізації економічних інтересів; властивості підприємства до розвитку, самовиживання, досягнення визначених цілей.

Невирішені складові загальної проблеми. У процесі дослідження визначено ряд питань, які недостатньо висвітлені у працях вітчизняних і закордонних вчених, зокрема питання системного підходу до економічної безпеки підприємства, що поєднує різноманітні чинники, які пов'язані з внутрішнім станом підприємства і факторами впливу зовнішнього середовища. Важливим залишається питання формування системи економічної безпеки з урахуванням галузевих особливостей підприємств будівельної галузі.

Формулювання цілей статті. Для визначення економічної безпеки підприємств будівельної галузі необхідно окреслити галузеві особливості функціонування підприємства, що впливають на формування її системи й оцінку рівня. Таким чином, метою статті є визначення галузевих особливостей та характерних рис формування економічної безпеки підприємств будівельної галузі та розробка пропозицій щодо її оцінки і забезпечення з урахуванням специфіки будівельного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування системи економічної безпеки будівельного підприємства і розробка заходів з підтримання її належного рівня потребує вивчення галузевої специфіки. За результатами аналізу особливостей будівельної галузі [5, 11, 12] систематизовано її характерні риси та виділено найбільш важливі з них для дослідження даного питання:

1) можливість використання будівельної продукції лише за місцем виробництва, тобто її нерухомість. Тобто, об'єкти будівництва стають автоматично об'єктами земельних відносин і власності на неї;

2) високий ступінь мобільності виробництва, обумовлений тим, що відбувається наданням послуг (будівельних послуг). Послуги надаються не за місцем розміщення будівельного підприємства, а на ділянці, визначеній замовником або за місце розташування об'єкту;

3) значна залежності від природних факторів, що обумовлює необхідність варіації технічних і технологічних рішень і впливає на продуктивність праці, специфіку її охорони і безпеки, зумовлює тривалість і послідовність виконання робіт [11];

4) тривалий господарський цикл і низька швидкість обороту капіталу;

5) висока вартість об'єктів будівництва, значна тривалість їх експлуатації;

6) потреба в залученні значних обсягів ресурсів, що пояснює поширену практику авансових платежів і стовідсоткової передплати;

7) високий ступінь індивідуалізації споживача (у більшості випадків споживач будівельних послуг відомий до моменту зведення об'єкта будівництва), що приводить до попереднього встановлення контрактної ціни на об'єкт або конкретного механізму її визначення;

8) значна потреба у взаємодії багатьох підприємств і організацій під час створення будівельної продукції, що пояснює наявність складних техніко-економічних зв'язків у галузі [5];

9) наявність великої кількості різноманітної інформаційної документації та необхідність дотримання встановлених державою вимог, норм і нормативів;

10) високий ступінь непрозорості процедур під час ліцензування, отримання дозвільних документів.

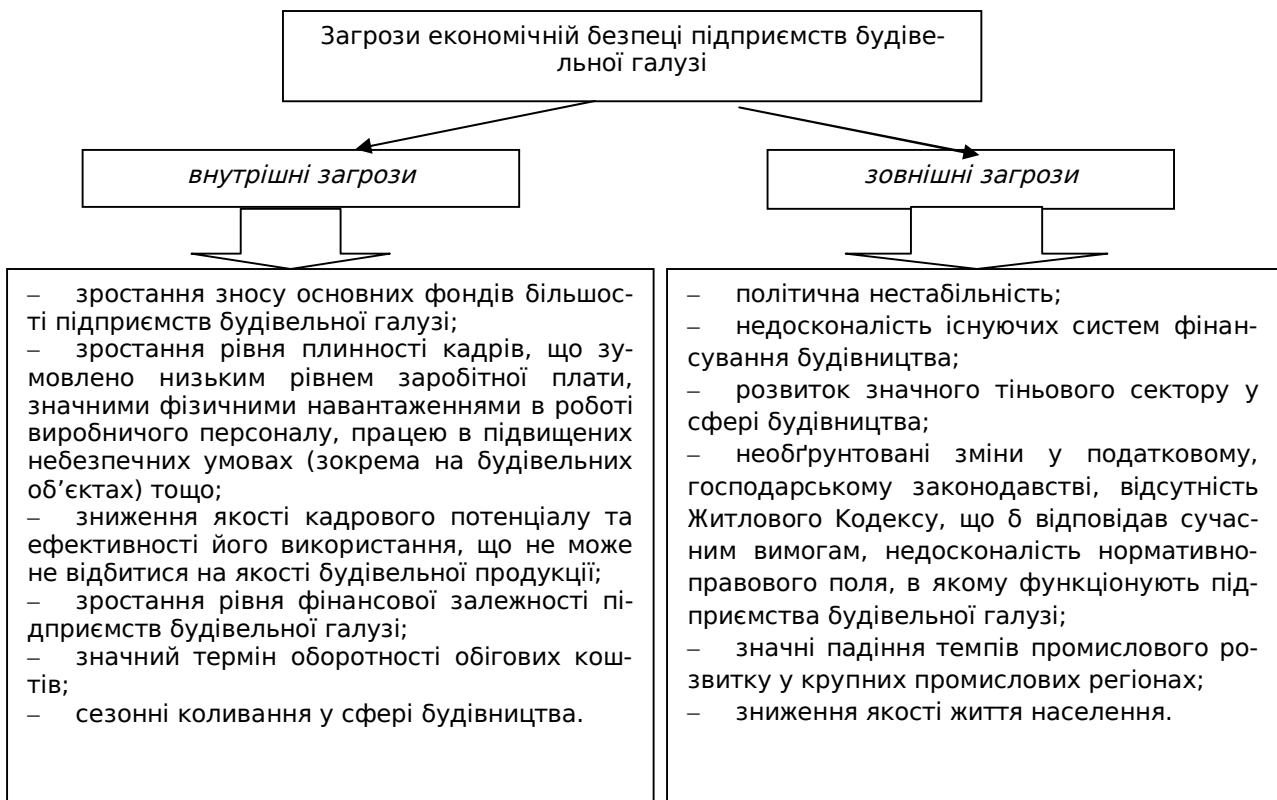
Наведені вище характерні риси визначають зміст основних зовнішніх і внутрішніх загроз економічної безпеки будівельного підприємства та обумовлюють специфіку її управління. Класифікація ж загроз, що впливають на економічну безпеку будівельних підприємств представлено на рис. 1.

а основі запропонованої класифікації загроз економічної безпеки будівельне підприємство матиме можливість детальніше визначити загрози, притаманні саме йому за сучасних умов розвитку національної економіки в цілому та будівельної галузі зокрема. Саме від точності визначення пріоритетних загроз залежить спроможність формування ефективних стабілізаційних заходів для забезпечення ефективного функціонування підприємства [12].

Важливо зазначити, що діяльність будівельних підприємств є ліцензованою, відповідно регламентується і контролюється державою. Початок процесу будівництва також контролюється державою через процедури отримання дозволу на проектування, будівництво та узгоджується з рядом служб. Окрім того органами влади встановлюється або рекомендується і порядок ціноутворення у будівельній галузі.

Таким чином, виходячи на ринки будівельної продукції розгалужена система підприємств будівельної галузі (безпосередньо виробничі будівельні підприємства і організації, будівельні підприємства і організації інших міністерств і відомств, підприємств з виробництва будівельних матеріалів і конструкцій, виробництво матеріально-технічних ресурсів іншими галузями (виробництво будівельної техніки, хімічна промисловість, тощо); транспортні підрозділи, підприємства й організації науково-дослідницької сфери, девелопменські фірми, інвестиційні та інвестиційно-страхові фонди, а також система регіональних органів управління і координації взаємодії учасників будівельного виробництва) створює складні

взаємозв'язки, які формують динамічне зовнішнє середовище, надаючи як значні можливості, так і створюючи ряд вагомих загроз для їх діяльності (рис. 2).

Рисунок 1 – Класифікація загроз економічній безпеці будівельного підприємства

Розвиток будівельної галузі в останні роки наочно продемонстрував значну залежність функціонування її підприємств від умов зовнішнього середовища. Майже всі роки незалежності України як держави, підприємства будівельної галузі докладають значні зусилля, в основному щоб вижити у ринкових умовах господарювання, а більшість з них – неспроможні реалізувати тактичні економічні інтереси, знаходячись на межі фінансово-економічної неспроможності.

Будівельні підприємства, як ніякі інші, відчули руйнівний вплив зовнішнього середовища і виявилися нездатними дієво реагувати на нестабільні динамічні зміни у ньому. Саме тому у галузі будівництва для підприємств важливим постає питання про створення певного запасу міцності, що дозволяє протидіяти негативному впливу факторів зовнішнього середовища і базується на достатньому рівні економічної безпеки. В умовах динамічних змін і нестабільності зовнішнього середовища повинні враховувати наступні аспекти:

- 1) поточний рівень економічної безпеки;
- 2) економічні інтереси підприємств будівельної галузі, які враховують показники фінансово-господарської діяльності та фінансовий стан підприємства;
- 3) кон'юнктуру ринку й поточне ринкове становище, що зумовлює реалізацію економічних інтересів підприємств;
- 4) найбільш впливові зовнішні загрози і можливості, що надає поточний рівень економічної безпеки, по їх нейтралізації.

Економічну безпеку підприємств будівельної галузі визначено як створення таких умов їх функціонування, при яких забезпечено достатній рівень економічної безпеки, який надає можливість реалізувати економічні інтереси і створювати певний запас міцності для реалізації в подальшому економічних інтересів підприємств і обумовлюється технологією будівельного виробництва, його сезонністю, наявністю різноманітності об'єктів будівництва, можливими джерелами фінансування, розгалуженістю видів діяльності підприємств будівельної галузі, а також формуванням інституційного середовища здійснення діяльності у сфері будівництва.

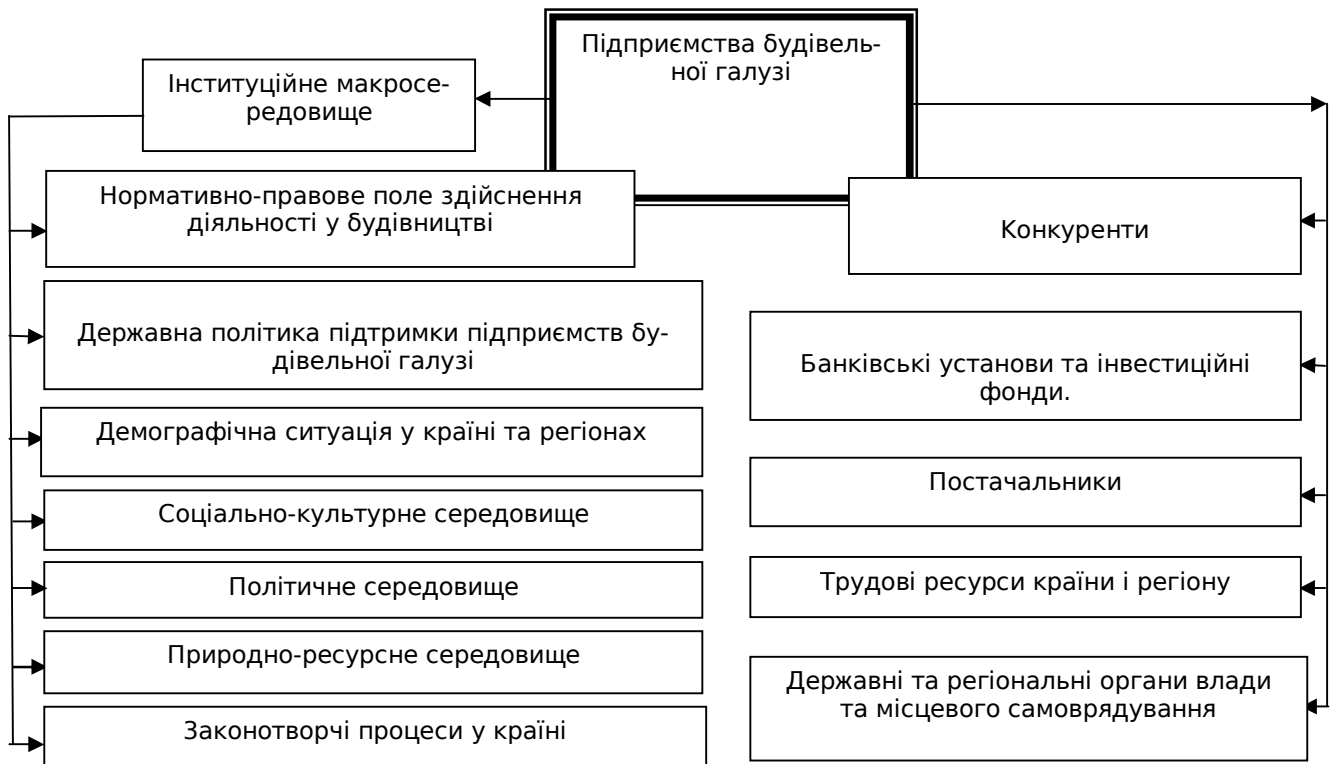

Рисунок 2 – Зовнішнє середовище підприємств будівельної галузі

Одним із можливих напрямів оцінки рівня економічної безпеки підприємств будівельної галузі можливо визначити оцінку достатнього рівня економічної безпеки підприємств будівельної галузі, як достатньої й необхідної умови реалізації економічних інтересів підприємства на основі перелічених у статті показників фінансово-економічної діяльності підприємства і комплексної оцінки факторів впливу зовнішнього середовища. Для кількісної оцінки рівня економічної безпеки запропоновано та відібрано найбільш вагомні показники фінансово-економічної діяльності підприємств будівельної галузі: коефіцієнт автономії; коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності; чисті оборотні активи; коефіцієнт інвестування; коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами; фондоємність; коефіцієнт зносу основних активів; питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції; оборотність активів підприємства; оборотність власного капіталу; оборотність дебіторської заборгованості; оборотність кредиторської заборгованості; коефіцієнт поточної ліквідності; коефіцієнт абсолютної ліквідності; рентабельність активів; рентабельність власного капіталу; рентабельність виробництва; рентабельність продукції; продуктивність праці; коефіцієнт плинності кадрів.

Висновок. Таким чином, специфіка будівельних підприємств дозволяє зробити висновок про складність та неоднозначність визначення економічної безпеки підприємств будівельної галузі. Оскільки будівельна галузь є однією з ключових секторів економіки, ефективність роботи будівельних підприємств є індикатором розвитку економіки.

Для забезпечення ефективного функціонування сучасному підприємству будівельної галузі необхідно не тільки постійно проводити моніторинг рівня економічної безпеки, але оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, виникнення потенційних і реальних загроз, беручи до уваги особливості соціально-економічного розвитку, його тенденції й перспективи. Формування системи ефективних економіко-організаційних заходів протидії їх можливому негативному впливу і своєчасного реагування на них спрямоване на забезпечення максимальних можливостей реалізації економічних інтересів підприємств з одного боку, і забезпечення достатнього рівня їх економічної безпеки, зокрема стосовно зовнішніх загроз. Тобто, оперативне реагування підприємств будівельної галузі на зміни зовнішнього середовища, протидія негативному впливу із-зовні, розробка дієвих інструментів, повинні враховувати широке коло факторів соціально-економічного розвитку країни, а також галузеву і регіональну специфіку, базуючись на певному достатньому рівні економічної безпеки.

Розвиток будівельних підприємств в сучасних умовах подолання наслідків кризових явищ є можливим лише на основі ефективного управління їх економічною безпекою. У подальших дослідженнях планується розробити теоретико-методичні засади оцінки економічної безпеки будівельних підприємств з урахуванням галузевої специфіки.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <www.ukrstat.gov.ua>
2. **Воронкова А.Е.** Підтримка конкурентоспроможного потенціалу підприємства / А. Е. Воронкова, В. П. Пономарьов, Г. І. Дібініс. – К.: Техніка, 2000. – 152 с.
3. **Златкин А.И.** Разработка методологического обеспечения организации экономической безопасности предприятия с использованием средств математического моделирования : дисс. канд. экон. наук : 08.00.05. / А. И. Златкин, Иваново, 2000. – 210 с.
4. **Камлик М.І.** Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : [навч. посібник] / М. І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.
5. **Новікова О.Ф.** Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення : [монографія] / О.Ф. Новікова, Р.В. Покопilenко. – Донецьк: НАН України. Ін-т економіки промисловості, 2006. – 408 с.
6. **Чорнодід І.С.** Економічна безпека як категорія економічної теорії / І. С. Чорнодід // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 11. – С. 13-20.
7. **Шнипко О.С.** Види і чинники безпеки ієрархічних економічних систем: теоретико-методологічний аспект / О. С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 5. – С. 78–85.
8. **Олейников Е.А.** Экономическая и национальная безопасность: учебник / Е. А. Олейников. – М. : «Экзамен», 2004. – 768 с.
10. **Медвідь Ф.** Економічна безпека: небезпеки і загрози національним та національно-державним інтересам України / Ф. Медвідь // Вісник УАДУ. – № 2. – 2003. – С. 129-135.
11. **Абалкин А.** Экономическая безопасность России: угрозы и их поражение / Леонид Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4-13.
12. **Пушкар Т.А.** Теоретичні аспекти методології формування моделі розвитку будівельного комплексу регіону / Т. А. Пушкар // Научно-технический сборник «Коммунальное хозяйство городов». – № 70. – 2011. – С.98-106.
13. **Чорна М.В.** Класифікація загроз економічної безпеки підприємств галузі будівництва [Електронний ресурс]. / М. В. Чорна, І. В. Піряїнська: Режим доступу: http://www.rusnauka.com/19_AND_2012/Economics/10_113913.doc.htm. – Назва з екрану

Стаття надійшла: 5.12.2013 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрів І.А.

УДК 334.722

JEL D01, D04

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Майборода Ю. В., аспірант

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. статі розглянуто найбільш поширені науково-методичні підходи до визначення підприємництва, його ролі, місця і значення в становленні ринкової економіки. Розглянуто класичні ліберальні теорії підприємництва, в яких підприємець розглядається як особа, що має особливі підприємницькі здібності та може і хоче ризикувати. Класична теорія не визначає ніяких підходів до підприємництва, окрім економічних. Узагальнено теоретико-методичні підходи до визначення підприємництва, його ролі та значення у розвитку економіки, що запропоновані у класичних теоріях, і визначено загальні риси наукових підходів до підприємництва: класичні теорії не розглядають процеси, що стосуються підприємницької діяльності, технологію підприємництва і не акцентують увагу на соціальних аспектах управління підприємством; підприємництво розглядається як феномен, який неможливо відділити від капіталу, що виступає ключовим фактором його функціонування. У статті визначено, що сучасні економічні теорії підприємництва спрямовані на перехід від описового характеру, що передбачався у класичних теоріях. Сучасна економічна наука, розглядаючи питання підприємництва, першочерговою метою вбачає розробку дієвих інструментів, що спрямовано на вирішення питань сталого соціально-економічного розвитку. Виділено напрями, за якими розвиваються дослідження підприємництва у другій половині двадцятого і на початку двадцять першого століття: напрям, що акцентує увагу на соціально-економічних питаннях підприємництва; напрям, який системно вивчає підприємництво як частину